

2.

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА В УКРАЇНІ LEGAL STATUS OF ATTORNEYS IN UKRAINE

Заборовський В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У даній роботі проведено аналіз правового статусу адвоката в Україні. Вказується, що під ним слід розуміти поєднання прав та обов'язків адвоката, відповідальності та гарантій його діяльності. Звертається увага на недоліки правового регулювання, зокрема, щодо визначення кола повноважень адвоката та гарантій його діяльності.

Ключові слова: адвокат, правовий статус адвоката, права адвоката, правова допомога, гарантії діяльності адвоката.

В данной работе проведен анализ правового статуса адвоката в Украине. Указывается, что под ним следует понимать сочетание прав и обязанностей адвоката, ответственности и гарантий его деятельности. Обращается внимание на недостатки правового регулирования, в частности, относительно определения круга полномочий адвоката и гарантий его деятельности.

Ключевые слова: адвокат, правовой статус адвоката, права адвоката, правовая помощь, гарантии деятельности адвоката.

In this paper, an analysis of the legal status of the lawyer in Ukraine. States that it is to be understood under a combination of rights and duties of lawyers, liability and warranty of its activities. Draws attention to the lack of legal regulation, in particular with respect to the terms of reference and work.

Key words: lawyer, legal status of the lawyer, law attorney, legal aid, guarantees of the lawyer.

Відповідно до ст. 55 Конституції України найвищою юридичною гарантією прав і свобод людини і громадянина є їх судовий захист, який здійснюється шляхом конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального провадження. У рамках усіх видів проваджень, зокрема і цивільного провадження, значною мірою реалізується й таке конституційне право, як право на одержання правової допомоги. Основним суб'єктом, на якого покладено обов'язок надання такої допомоги, є адвокатура, яка в цивілізованому світі є індикатором рівня розвитку демократії у суспільстві, а належна діяльність якої є однією із основних ознак рівня захищеності прав людини.

У даному випадку слід погодитися із твердженням Комітету Міністрів Ради Європи, що наголошує на важливій ролі адвокатів у забезпеченні захисту прав людини, розглядаючи їх діяльність як один із основних складників розбудови верховенства права у кожній країні.

Проблема визначення терміну «правовий статус адвоката» та його складових була предметом досліджень багатьох сучасних науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці Бойка А.Д., Варфоломеєвої Т.В., Сафулька С.Ф., Святоцького О.Д., Хотенець П.В. та інші.

Для розкриття питання про правовий статус адвоката автор ставить перед собою завдання провести теоретичний аналіз термінів «статус», «правовий статус

адвоката», розкрити складові елементи останнього, а також проаналізувати окремі норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що розкривають певні аспекти правового статусу адвоката.

Термін «адвокат» (від лат. *Advocatus*) – юридичний консультант, судовий захисник. Цей термін походить від латинського слова «advocate» – закликати на допомогу. Під вказаним терміном «адвокат» завжди сприймався юрист, що надає професійну правову допомогу шляхом консультацій, захисту інтересів клієнтів у суді тощо.

Вперше в українському законодавстві офіційне закріплення терміну «адвокат» відбулося лише з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1], у п.1 ч.1 ст. 1 вказаного Закону зазначено, що адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та у порядку, передбачених цим Законом. Дотепер, зокрема, в попередньому Законі України «Про адвокатуру» (втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») розкриття терміну «адвокат» відбувалося шляхом визначення вимог до особи, яка може бути претендентом на отримання статусу адвоката (ст. 2 Закону України «Про адвокатуру»)

Для розкриття поставленого перед автором питання необхідно розкрити термін «статус». У даному випадку можна зробити однозначний висновок про те, що в юридичній літературі термін «статус» розроблено стосовно конкретної особистості (наприклад, адвоката, судді, прокурора тощо), а тому як в теорії, так і у практиці наявні різні погляди на елементний склад статусу. На нашу думку, найсприятливішим для цілей дослідження правового статусу адвоката є підхід, який у своєму дисертаційному дослідженні розкриває П.В. Хотенець, за яким термін «статус адвоката» охоплює: права й обов'язки адвоката, відповідальність адвоката та гарантії його діяльності адвоката. Всі ці елементи складають собою загальний статус адвоката, поряд з яким слід вирізняти і його статус в окремих правозастосовних процедурах [2, ст.11]. У даному випадку П.В. Хотенець визначає два блоки, що складають правовий статус адвоката, а саме права, обов'язки, відповідальність і гарантії діяльності адвоката як суб'єкта відповідних правовідносин і як члена певної адвокатської корпорації.

Отже, найбільш розповсюдженим є сприйняття статусу адвоката, який включає в себе поєднання прав та обов'язків адвоката, відповідальності та гарантії його діяльності, які закріплені не тільки в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в галузях процесуального законодавства (зокрема, і цивільного процесуального), а також у корпоративних актах тих чи інших адвокатських об'єднань.

У той же час у юридичній літературі наявні і інші розуміння правового статусу адвоката. Так, А.Д. Бойко у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що, крім вищезазначених елементів, термін «правовий статус» включає в себе також і вимоги, які надають право особі здійснювати адвокатську діяльність. Він зазначає, що наукове і практичне значення вказаного терміну полягає в тому, що на його основі формуються вимоги, що визначають професійну компетентність адвоката, програми професійної підготовки претендентів на статус адвоката, а також і систему підвищення кваліфікації як адвокатів, так і керівників адвокатських об'єднань [3, ст.9]. Цей же автор вказує і на необхідність більше уваги приділяти моральним якостям претендента на отримання статусу адвоката, що підвищить рівень надання кваліфікованої юридичної допомоги адвокатами.

Одним із кроків забезпечення можливості надання високоякісної професійної правової допомоги є діяльність незалежної професійної адвокатури щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів

правової допомоги клієнту. З цієї метою і було ухвалено Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийняття якого очікували багато років та на якого було покладено багато сподівань. Оскільки попередній Закон України «Про адвокатуру» вже не забезпечував ефективних умов для розвитку та діяльності адвокатури, а, головне, не відповідав сучасним реаліям здійснення ефективного захисту (представництва) в умовах правового суспільства.

Проаналізувавши положення вказаного Закону, на перший погляд, можна зробити висновок про значне підвищення правового статусу адвоката, шляхом значного розширення кола його повноважень, збільшення гарантій його діяльності, певне врегулювання його відповідальності. Але в даному випадку, на жаль, слід погодитися з твердженням Олександра Заруцького: «Новим законом обсяг професійних прав адвокатів кількісно збільшено, проте, здебільшого, не шляхом якісних змін, а шляхом, фактично, штучного виокремлення певних прав із переліку тих, що гарантувались і раніше» [4]. Крім того, слід констатувати і той факт, що ряд з таких прав мають тільки декларативний характер і належним чином не можуть використовуватися у практичній діяльності адвоката.

Так, у п.7 ч.1 ст.20 даного Закону передбачено, що адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою. У даному випадку зовсім не врегульованим є процесуальний порядок вилучення адвокатом від осіб речей та документів, а тому залишається незрозумілим механізм реалізації адвокатом вказаного права та процесуального статусу таких документів (речей), зокрема, при розгляді цивільних справ. Крім цього, адвокат позбавлений можливості належного використання і такого закріпленого в Законі права, як права на проведення опитування осіб за їх згодою. По-перше, знову ж таки не встановлено процесуального механізму реалізації адвокатом свого права, а це може призвести навіть до того, що такі дії будуть розглядатися як тиск на свідка. По-друге, законодавцем не встановлена правова природа вказаних показань осіб, а саме щодо можливості їх віднесення до засобів доказування, що передбачаються, зокрема, ЦПК України.

Безсумнівно, що, крім ряду негативних, в даному Законі закріплена значна кількість і позитивних рис. Зокрема, у Законі закріплена кардинально нова система формування кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (їх склад обирається та відкликається виключно з-поміж числа адвокатів органами адвокатського самоврядування), що певним чином підвищує незалежність адвокатури в цілому.

Позитивними є також посилення гарантій захисту діяльності адвоката, зокрема, встановлення обов'язку органа або посадової особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону. Також досить детально розписано порядок проведення обшуку адвоката та їх огляду. Щодо інших гарантій, то вони мають здебільшого декларативний характер або дублюють норми існуючих законів.

Дискусійними у зв'язку з прийняттям вказаного Закону залишається питання про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, щодо стажування особи, яка виявила бажання стати адвокатом, та інші, які є темами окремих наукових досліджень.

Отже, під правовим статусом адвоката слід розуміти поєднання прав та обов'язків адвоката, відповідальності та гарантій його діяльності, які закріплені не тільки в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а і в інших нормативно-правових актах. Без-

сумнівно, вищевказаний Закон значно підвищив рівень недоліків, що можуть негативно відбитися на процесі правового статусу адвоката, але і в ньому містяться ряд надання правової допомоги в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
2. Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / П.В. Хотенець; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2002. – 19 с.
3. Бойков А.Д. Статус адвоката: содержание, квалификационные требования и принципы адвокатской деятельности. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Бойков А.Д. – М., 2010. – 27 с.
4. Заруцький Олександр. Щодо Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті: <http://khpg.org/index.php?id=1346404980>.